

ХОДИКО Ю. Є.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права № 1
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 347.2/.3

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-1.37>

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ОБ'ЄКТА ВОЛОДІННЯ

У статті автором розглядається питання особливостей правового режиму об'єкта володіння. Дослідження вказаного питання здійснюється на основі ґрунтовного та всебічного аналізу законодавства Австрії, Азербайджанської Республіки, Бразилії, Німеччини, Іспанії, Італії, КНР, Латвійської Республіки, Республіки Молдова, Нідерландів, Польщі, Туркменістану, Франції, України, судової практики та наукових розробок.

Аналізується співвідношення володіння та права володіння. Робиться висновок, що право володіння є правовим засобом у механізмі правового регулювання, що встановлює спосіб реалізації права, а володіння є фактичним станом, яке може бути засноване на праві і бути проявом його способу реалізації, так і існувати самостійно незалежно від наявності права.

Володіння як фактичне відношення є дещо відмінним від права, проте воно має значення для права. Якщо право володіння породжує право на річ, то володіння породжує право з речі. Вказується примірний перелік таких прав.

Цінність володіння як такого для учасників цивільних правовідносин проявляється не в самому фактичному володінні, оскільки від нього особа не отримує нічого, фактично тримає об'єкт у себе, а в тих правових наслідках, що виникають у результаті такого володіння.

Для кваліфікації певного правового стану речей як володіння та посесорного захисту такого володіння необхідна наявність певних умов. У цьому аспекті досліджуються дві теорії: суб'єктивна (римська) та об'єктивна (німецька). Розкривається їх сутність, здійснюється співвідношення щодо їх схожості та відмінностей. Робиться висновок, що різниця між вказаними теоріями має дуже умовний характер. Німецька теорія хоча і відсікає суб'єктивний елемент у розумінні володіння, проте не позбувається його як такого.

Здійснюється визначення об'єкта володіння. Аналізуються проблеми щодо можливості володіння нерухомими речами та правами. Окремо приділена увага способам набуття та втрати володіння, їх особливостям.

На підставі проведеного аналізу питання правового режиму об'єкта володіння зроблені ґрунтовні висновки.

Ключові слова: володіння, право володіння, правовий режим володіння, способи набуття володіння, способи втрати володіння.

Khodyko Yu. Ye. Regarding the peculiarities of the legal regime of the object of possession

In the paper, the author considers the issue of the features of the legal regime of the possession. The study of this issue is carried out on the basis thorough and comprehensive analysis of the legislation of Austria, the Republic of Azerbaijan, Brazil, Germany, Spain, Italy, China, the Republic of Latvia, the Republic

of Moldova, the Netherlands, Poland, Turkmenistan, France, Ukraine, judicial practice, and scientific developments.

The relationship between ownership and title has been analysed. It is concluded that the title is a legal means in the mechanism of legal regulation, which establishes a way to enforce the right, and ownership is an actual state that can be based on the right and be a manifestation of its way of enforcement, as well as can exist independently regardless of the right.

Ownership as an actual relationship is somewhat different from the law, but it is relevant to the law. If the title gives rise to the right to a thing, then ownership gives rise to a right from a thing. An indicative list of such rights has been indicated.

The value of ownership as such for participants in civil matters is not manifested in the actual ownership, since the person does not receive anything from it, in fact, he/she keeps the object at home, but in the legal consequences that arise as a result of such ownership.

For the qualification of a certain legal status of things as possession and the interdictum of such ownership, certain conditions are necessary. In this aspect, two theories have been investigated: subjective (Roman) and objective (German). Their essence has been revealed, a relation regarding their similarities and differences has been made. It is concluded that the difference between these theories is very conditional. German theory, although it cuts off the subjective element in the understanding of ownership, however, does not get rid of it as such.

The determination of the possession has been carried out. The problems of the possibility of ownership of real estate and rights have been analysed. Particular attention is paid to methods of gaining and loss of ownership, their features.

Based on the analysis of the issue of the legal regime of ownership, thorough conclusions have been drawn.

Key words: *ownership, title, legal regime of ownership, ways to gain ownership, ways to lose ownership.*

Вступ. Інститут володіння не є новим як для вітчизняної цивілістики, так і багатьох держав континентальної системи права, оскільки зародження цього інституту починається ще з часів існування Римської держави. Проте, незважаючи на тривалий час розвитку цього інституту, актуальним і нагепер залишаються слова І. М. Трепіцина, що в теорії цивільного права рідко яке питання піддається більш широкій обробці та рідко яке питання водночас викликало і викликає більше розбіжностей і суперечок, ніж питання про володіння [1, с. 132].

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження правової природи володіння, його об'єкта, підстав виникнення та припинення володіння на засадах наукової обґрунтованості та практичної доцільності.

Результати дослідження. У нас свого часу інститут володіння знайшов своє відображення в проєкті Цивільного уложення 1905 року (ст. 877–916), проте, нагепер цей інститут є безпідставно забутий, хоча його значимість є беззаперечною, позаяк «...втрата володінням своєї історії призводить до примітивізації основ речових прав, які відіграють головну роль у побудові системи права» [2, с. 272]. Законодавче закріплення інституту володіння знайшло себе в багатьох законодавствах світу, зокрема Австрії, Азербайджанської Республіки, Бразилії, Німеччини, Іспанії, Італії, КНР, Латвійської Республіки, Республіки Молдова, Нідерландів, Польщі, Туркменістану, Франції тощо. Такий перелік є гарним підтвердженням значимості та необхідності законодавчого закріплення інституту володіння як такого.

Аналіз законодавчих положень вищевказаних держав та наукових розробок у сфері правового режиму об'єкта володіння дає право робити не безпідставний висновок про те, що володіння слід розглядати як *фактичне відношення володільця до речі*. Володіння саме по собі не є правом, а лише фактичним відношенням володільця до речі, оскільки

здебільшого навіть незаконне володіння користується захистом, проте водночас воно є певним юридичним положенням, яке можна називати «правовим станом» [3, с. 256].

Водночас висловлюються думки про те, що володіння є правом. Зокрема, аргументи на цю позицію наводяться такі. По-перше, порушення володіння навіть саме по собі без насильства викликає захист, отже, є правопорушенням. По-друге, володіння переходить у спадок, а останній є сукупністю не фактів, а прав та обов'язків. По-третє, якщо володіння є правом, то право є речове, позаяк воно має своїм об'єктом безпосередньо саму річ і в захисті своєму абсолютне, тобто спрямовується проти всіх і кожного [1, с. 132]. З такими аргументами певною мірою можна погодитися, проте слід чітко відмежовувати володіння та право/правомочність володіння, оскільки вони виконують різне функціональне призначення в механізмі цивільно-правового регулювання.

Так, справді, наше законодавство охоплює випадки права володіння. Зокрема, ВП ВС наголошує, що наше цивільне законодавство розрізняє право володіння як складник повноважень власника (ч. 1 ст. 317 ЦК України), як різновид речових прав на чуже майно (п. 1 ч. 1 ст. 395 ЦК України) та як право, що виникає на договірних засадах, тобто договірне володіння (п. 40) [14]. У такому разі право володіння, як і будь-яке суб'єктивне право, є певною правовою можливістю, яка визначає «спосіб здійснення такого права» [4, с. 94]. Тобто право володіння надає особі можливість фактично тримати річ у себе на законній правовій підставі. Зокрема, право власності передбачає наявність правомочності володіння в своїй структурі, що є певною правовою можливістю, яка надає особі правомірно володіти річчю. Але це не завжди гарантує наявність в особи фактичного володіння річчю (наприклад, річ передана у володіння на підставі права володіння як речового права на чуже майно (Гл. 31 ЦК України) або в оренду, правомочність володіння власника залишається за останнім, а фактичне володіння у володільця речового права на чуже майно або орендаря відповідно). Так, ВП ВС у своїй постанові відзначила, що однією з особливостей найму житла є те, що наймач має право тимчасового володіння (*detentio*) ним. Право володіння (*possessio*) житлом залишається в його власника, який не втрачає це право навіть тоді, коли інша особа використовує таке майно протиправно (п. 91) [14]. Параграф 320 Всезагального кодексу Австрії вказує, що «за допомогою дійсного титулу особа отримує тільки *право володіння річчю, але не саме володіння*». А тому особа, маючи фактичне панування над річчю, є володільцем, проте особа, яка має право володіння, не завжди фактично володіє річчю.

З вищесказаного можна виділити також інший складник співвідношення права володіння та володіння, а саме фактичне володіння, як правило, виникає та припиняється з моменту виникнення або втрати фактичного володіння, а для виникнення та припинення права володіння такої фактичної події не досить. Таким чином, як наслідок, можна сказати, що право володіння є правовим засобом у механізмі правового регулювання, що встановлює спосіб реалізації права, а володіння є фактичним станом, яке може бути засноване на праві і бути проявом його способу реалізації, так і існувати самостійно незалежно від наявності права.

Справді, володіння як фактичний стан не вичерпується лише володінням, яке засноване на праві, оскільки є непоодинокі випадки в законодавстві, коли особа фактично володіє річчю, але прав на це не має. Зокрема, до них можна віднести: якщо особа безвісти відсутня або місце перебування її невідоме (ст. 43 ЦК України), річ, власник від якої відмовився (ст. 336 ЦК України), знахідка (ст. 338 ЦК України), бездоглядна домашня тварина (ст. 341 ЦК України), скарб (ст. 343 ЦК України), набувальна давність (ст. 344 ЦК України), самочинне будівництво (ст. 376 ЦК України), володіння спадковим майном до виникнення права власності на спадкове майно (ст. 1216 ЦК України) тощо.

Тому говорячи про володіння як фактичне відношення, можна вести мову про те, що воно є дещо відмінним від права, проте воно має значення для права [5, с. 3]. Якщо право володіння породжує право на річ, то володіння породжує право з речі. Зокрема, це чітко прослідковується в різних законодавствах, положення яких присвячені регулюванню інституту володіння. Так, ч. 1 ст. 6 Модельного закону СНД «Про право власності та його захист», розкриваючи поняття «володіння», вказує, що ним є господарське панування над річчю, будучи

вираженням волі до фактичного володіння (рос. – «обладания») річчю, з яким пов'язані визначені законом правові наслідки. Цінність володіння як такого для учасників цивільних правовідносин проявляється не в самому фактичному володінні, оскільки від нього особа фактично не отримує нічого, тримає об'єкт у себе, а в тих правових наслідках, що виникають у результаті такого володіння.

Підрозділ V Частини III «Речове право» Цивільного закону Латвійської Республіки, який так і називається «Права, що впливають із володіння», в ст. 911 відзначає, що із володіння випливає право на захист існуючого володіння та на відновлення відібраного володіння. Ці права пов'язані з будь-яким володінням, незалежно від того, чи є воно законним чи незаконним, добросовісним або недобросовісним. Втім, ці права володільця, що впливають з фактичного володіння, є основними (первинними) і зумовлені цілями встановлення інституту володіння, а саме оперативного захисту володіння як такого. Але слід зазначити, що фактичне володіння породжує для суб'єкта не тільки ці права, а й інші наслідки як для самого суб'єкта, так загалом і для всього цивільного обороту.

До таких прав із володіння можна віднести володіння за давністю, що натеper знайшло законодавче закріплення в ст. 344 ЦК України. Інший випадок, коли фактичне володіння породжує виникнення права власності, – це набуття права власності на рухому річ, від якої власник відмовився (ст. 336 ЦК України) тощо.

Ще одним наслідком фактичного володіння є те, що володіння є презумпцією наявності права власності (або, як відзначав Р. Ієрінг, «*владение есть выражение собственности во вне*» [6, с. 38]). Зокрема, ст. 2256 ЦК Франції вказує, що володіння річчю передбачає, що особа володіє від свого імені і як власник, якщо інше не буде доведено, що його володіння з самого початку здійснювалося замість іншої особи.

На наш погляд, мабуть, найбільш важливим наслідком фактичного володіння є те, що за допомогою володіння річ інтегрується в правовідношення. Має рацію Д. В. Дождев, що володіння – це спосіб інтегрування речі в правовідношення. Право – це система формальних зв'язків, це абстракція, вона не може в себе включати тілесні речі. Способом включення тілесної речі в право і виступає володіння [7].

З огляду на викладене, можна говорити, що фактичне володіння справді має велике значення для права. Воно визнавалося як раніше, так і зараз, а тому, як відзначав свого часу Л. Ф. Колокольцев, визнаючи юридичне значення володіння, панівна доктрина не визнає його правом [8, с. 27].

Для кваліфікації певного правового стану речей як володіння та посесорного захисту такого володіння необхідна наявність певних умов. У розумінні володіння в цивілістиці зіткнулися дві теорії: суб'єктивна (римська) та об'єктивна (німецька). Перша стоїть на позиції, що для кваліфікації володіння необхідна наявність двох елементів: а) суб'єктивного – *animus possidendi* – намір або воля володіти річчю для себе та б) об'єктивного – *corpus possessionis* – реального панування над предметом володіння. Римська теорія поряд з володінням передбачала наявність такого стану, як держання, для якого досить було лише фактичного володіння, але такому стану не надавався посесорний захист. Виходячи з аналізу поняття «володіння», наданих у законодавствах, римській теорії послідували зокрема Австрія, Франція, Італія, Іспанія, Молдовська Республіка, передбачалося Проектом Цивільного уложення 1905 року тощо.

Своєю чергою німецька теорія, заперечуючи необхідність і можливість суб'єктивної ознаки для володіння, стирає відмінність між двома формами володіння (володінням та держанням). Посесорний захист набуває не володіння, на відміну від держання, а взагалі будь-яке фактичне панування, наскільки необхідність такого захисту висувається самим життям [9, с. 213]. Німецької теорії дотримуються законодавства таких країн, як Німеччина, Італія, Латвійська Республіка, Азербайджанська Республіка, Туркменістан тощо. Як бачимо, фактично головна суперечка двох теорій зводиться до наявності або відсутності суб'єктивного елемента (*animus possidendi*) для кваліфікації певного стану як володіння та встановлення посесорного захисту.

Постає запитання: а яку ж фактично роль у володінні відіграє суб'єктивний елемент – воля (*animus*)? У літературі відзначається, що *animus* – це елемент, що завжди мається на увазі в структурі володіння, оскільки будь-яка дія вчиняється усвідомлено і з бажанням настання певного ефекту [10, с. 26]. У такому разі різниця між володінням на своє та на чуже ім'я втрачається [11, с. 13]. А тому за своєю суттю *animus* – це рефлексія з приводу фактичного панування над річчю, без якого володіння є неможливим за визначенням (як поняття). Інакше кажучи, *animus* – це другорядна характеристика визнаного володільця і не може вважатися критерієм володіння. Водночас виділення вольового моменту у відносинах володіння вказує на те, що володіння не зводиться до фактичної ситуації, якій юридичний ефект наданий позитивним правом [12, с. 23]. Тому фактично можна говорити, що різниця між вказаними теоріями має дуже умовний характер. Німецька теорія хоча і відсікає суб'єктивний елемент в розумінні володіння, але не позбувається його як такого.

Не менш спірним питанням інституту володіння поміж з природою володіння є визначення об'єкта володіння. Законодавство окремих держав по-різному визначає об'єкт володіння, але фактично можна звести до двох позицій. Перша – широке розуміння об'єкта володіння – тілесні речі та права¹, друга – тільки тілесні речі. У такому разі для визначення об'єкта володіння необхідно враховувати такі фактори: специфіку того чи іншого блага (речі, права), ціль та завдання інституту володіння, практичну необхідність та історичний досвід і напрям розвитку вітчизняного цивільного права тощо. Сукупність цих факторів дасть можливість правильно визначитися з об'єктом володіння.

Немає сумніву в тому, що об'єктом володіння можуть бути рухомі речі. У цьому єдині як науковці, так і законодавство. До об'єкта володіння слід відносити об'єкти, які за своїми фізичними властивостями є предметами матеріального світу (рухомими речами), але в юридичному сенсі такими не є (лише можуть прирівнюватися з точки зору правового режиму до речей), – готівкові кошти, документарні цінні папери, тварини тощо².

У наукових колах спірною є позиція щодо віднесення до об'єктів володіння нерухомих речей на тій підставі, що володіння та власність у поземельній книзі є нероздільним єдиним цілим. А тому у відношенні нерухомоті можливість володільницького захисту має бути визнана особливим випадком, де розгляд питання про право повинно бути обов'язковим, навіть якщо суд обмежиться при цьому з'ясуванням титулу [10, с. 190]. Такий висновок є спірним, оскільки це не відповідає природі та завданням інституту володіння та посесорного захисту. По-перше, посилання особи на право у разі посесорного захисту прямо суперечить положенням про захист володіння. По-друге, з урахуванням того, що володіння – це фактичне панування особи над річчю, відповідно, володіння нерухомою річчю може бути засноване як на певній правовій підставі – титулі (законне володіння), так і без відповідного титулу (незаконне володіння). Позаяк права на нерухомі речі підлягають реєстрації в державному реєстрі прав на нерухоме майно та їх обтяжень, тому законне володіння виникає з моменту такої реєстрації.

Що стосується віднесення до об'єкта володіння прав, то, на нашу думку, це питання більше лежить у розрізі доктрини та історії розвитку цивільного права тієї чи іншої держави. Нашому законодавству інститут володіння правами не є характерним, можна сказати суперечить «філософії» інституту речового права. Хоча нами не заперечується можливість існування інституту володіння правами як такого, оскільки він існує вже не один десяток років у деяких країнах, проте його справжня доцільність та ефективність є суперечливою. Крім того, правовий режим володіння правами суттєво відрізняється від володіння речами перш за все тим, що фактично панувати над правами як над речами не є можливим, володіння правом проявляється в його реалізації, здійсненні (зокрема, ст. 2255 ЦК Франції, парагр. 312 Загального цивільного кодексу Австрії). Механізм реалізації володіння пра-

¹ Загальний цивільний кодекс Австрії (парагр. 311), ЦК Іспанії (ст. 437), ЦК Франції (ст. 2225), Цивільний закон Латвійської Республіки (ст. 875) тощо.

² Більш детально див.: Ходико Ю.Є. Спірні об'єкти речового правовідношення та їх правовий режим. Право і суспільство. 2017. № 6. С. 85–90.

вами та їх посесорний захист також суттєво різняться, оскільки у разі порушення володіння речами захищається фактичне панування особи над річчю, у разі порушення володіння правами захищаються відносини, пов'язані з реалізацією такого права [13, с. 17].

З огляду на те, що володіння – фактичне відношення, відповідно, виникнення володіння у суб'єкта цивільних правовідносин усі законодавства, які регулюють питання інституту володіння, пов'язують з вчиненням фактичних дій суб'єктом, що спрямовані на фізичне заволодіння річчю. Зокрема, ст. 879 Цивільного закону Латвійської Республіки під вступом у володіння розуміє здійснення такої фактичної дії, за допомогою якої особа, що бажає набути володіння, так підпорядковує річ своїй фізичній владі, що тільки вона сама може своєю волею на неї впливати. Способами такого вступу у володіння річчю особою може бути: коли її взяли в свої руки, коли приставили до неї сторожа, коли поставили знак на річ, що не перебуває більше у володінні тощо (ст. 883). Так, парагр. 312 Загального цивільного кодексу Австрії до способів набуття володіння рухомими речами відносить відведення (вивезення) або збереження нерухомих речей шляхом входу до них, нанесення кордонів, огороження парканом, нанесення мітки або переробки. Також набуття володіння річчю може підтверджуватися реквізитами (символом) об'єкта володіння (ключі тощо).

В аспекті набуття володіння необхідно відзначити один важливий момент, що для набуття володіння підстава його набуття не має значення, оскільки вона не впливає на сам факт виникнення володіння як фактичного відношення, проте має значення для кваліфікації володіння як виду (законного чи незаконного) та правових наслідків, що пов'язуються з виникненням того чи іншого виду володіння (відшкодування шкоди тощо). Наприклад, у тому ж Цивільному законі Латвійської Республіки (ст. 880) вказується, що, чи є законною підстава до вступу у володіння річчю і наміром утримувати її за собою чи ні, не впливає на набуття володіння. Крім того, слід відзначити, що не залежно від того, яка була підстава набуття володіння особа володільця презюмується власником речі до тих пір, поки інше не буде доведено.

Хоча, як правило, володіння набувається за рахунок фактичного панування над річчю, але не всі випадки такого панування можна розглядати як володіння (винятки із загального правила). Так, не виникає володіння у осіб, які хоча і здійснюють фактичне володіння над річчю, але роблять це на користь іншої особи на підставі повноважень володільця, отриманих ним від цієї особи (слуги, робітники тощо)³.

Якщо набуття володіння здійснюється шляхом фактичного заволодіння річчю, то припинення володіння логічно має припинитися втратою фактичного володіння. Такій логіці слідує усі законодавства, які регулюють інститут володіння⁴. Способами втрати володіння можуть бути добровільна відмова, перехід у чуже володіння, річ втрачена без надії знову бути знайденою (ст. 349 Загального цивільного кодексу Австрії); відмова від володіння, повне знищення або втрата речі, за дорученням, зробленим на користь іншого, для цінного розгляду або як подарунка (ст. 460 Іспанського цивільного кодексу); коли річчю заволодіває інша особа, хоча б і насильно чи таємно, коли володільць, втративши річ, не може її знайти, коли він не має доступу до неї (ст. 898 Цивільного закону Латвійської Республіки) тощо.

Проте якщо у разі виникнення володіння вольовий момент, як правило, презюмується, оскільки будь-яка дія, яка спрямована на заволодіння річчю, має вольовий характер, то у разі припинення (втрати) володіння воля (суб'єктивний елемент) має більш виражений, значущий характер. Втрата речі може бути як об'єктивною, наприклад знищення не за волею особи, так і вольовою, наприклад відмова від речі. Що натепер знайшло прояв і в законодавстві, зокрема ч. 6 ст. 6 Модельного закону СНД «Про право власності та його захист» вказує, що володіння припиняється вираженням волі до втрати володіння або безповоротній втраті реальної влади над річчю. Стосовно вольової втрати, то уповноваження володільця

³ Див. ч. 2 ст. 303 ЦК Республіки Молдова, ч. 2 ст. 176 Цивільного кодексу Туркменістану, ст. 855 Німецького цивільного уложення, ч. 3 ст. 33 Закону «Про речове право Естонської Республіки» тощо.

⁴ Див.: парагр. 856 Німецького цивільного Уложення; ст. 349 Загального цивільного кодексу Австрії; ст. 314 ЦК Республіки Молдова; ст. 39 Закон «Про речове право Естонської Республіки»; ст. 177 ЦК Туркменістану; ст. 897 Цивільного закону Латвійської Республіки тощо.

на захист ще в римському праві виходило з того, що володіння на його стороні зберігається, поки не втрачено намір володіти. Лише відмова від захисту, в якому проявляється і переміна волі володільця, веде до втрати володіння [12, с. 22].

Крім того, не будь-яка фізична втрата припиняє володіння, оскільки тимчасова неможливість реалізації фактичного володіння річчю не тягне за собою припинення володіння. Як указує ст. 352 Загального цивільного кодексу Австрії, поки існує надія отримати втрачену річ, особа може зберігати себе у володінні за допомогою простої волі. Фізична відсутність володільця не припиняє набуте володіння⁵. Також особи, які неспроможні до виявлення своєї волі, не можуть відмовитися від володіння (ст. 901 Цивільного закону Латвійської Республіки). Володіння в такому разі втрачається через волевиявлення представника володільця речі. Як бачимо, для втрати володіння велике значення має саме воля володільця речі, а не тільки сам факт фізичної втрати.

Висновки. Таким чином, володіння є певним фактичним станом, цінність якого проявляється в тих правових наслідках, що виникають у результаті такого володіння, характеризується специфікою його об'єкта, умовами, за наявності яких такий стан може бути встановлений, способами набуття та втрати володіння, що в своїй сукупності формують особливості правового режиму об'єкта володіння.

Список використаних джерел:

1. Гражданское право : записки по лекциям. Ч. 1. Общая часть и вещное право / И. Н. Трепицын. Изд. студентов IV и III курсов юр. ф-та Императорского Варшавского ун-та. Варшава : Тип. «Рус. О-ва», 1912. 206 с.
2. Скловский К. И. Собственность в гражданском праве : учебно-практическое пособие. 2-е изд. Москва : Дело, 2000. 512 с.
3. Городыский Я. К. Замечания на проект книги третьей гражданского уложения о вотчинном праве. *Журнал Министерства юстиции*. № 9–10.11.1902. С. 222–265.
4. Скловский К. И. Право собственности и проблемы владения (Разд. I Гл. 3). Право собственности: актуальные проблемы / Отв. ред. В. Н. Литовкин, Е. А. Суханов, В. В. Чубаров; Ин-т законод. и сравнит. правоведения. Москва : Статут, 2008. С. 84–115.
5. Пандекты / Перевод с немецкого. Вещное право. Т. 1: Ч. 2. Дернбург Г.; Под ред.: А. Ф. Мейендорф, бар.; Пер.: А. Ю. Блох, А. Я. Гальперн; Соавт.: И. Бирман, проф. 6-е изд., испр. Санкт-Петербург : Гос. Тип., 1905. 376 с.
6. Иеринг Р. Об основании защиты владения. Пересмотр учения о владении. Сочинение. / Перевод с немецкого, второго исправленного и дополненного издания. Москва : Типография А. И. Мамонтова и К°, 1883. 179 с.
7. Дождев Д. В. Владение. Видеолекция. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6NDVfCfger4>.
8. Колокольцев Л. Ф. Понятие и юридическая природа владения вещами по римскому праву. Сравнение господствующего учения с теорией Иеринга: Кандидатское рассуждение. Временник Демидовского Юридического Лицея. Ярославль, 1874. Книга 8. С. 1–51.
9. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. 9-е изд. Москва : Типо-литогр. Т-ва И.Н. Кушнерев и К., 1911. VIII, 851 с.
10. Сеницын С. А. Владение и владельческая защита в гражданском праве государств континентальной Европы. Москва : «Статут». 2012. 224 с.
11. Дождев Д. В. Основание защиты владения в римском праве. Ин-т государства и права РАН. Москва, 1996. 238 с. Рез. англ.
12. Дождев Д. В. Институт владения в римском праве : автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Специальность 12.00.01 «Теория государства и права; История государства и права; История политических учений». Институт государства и права РАН. Москва, 1997. 41 с.

⁵ Аналогічні норми за своєю сутністю містяться в ст. 7 Модельного закону СНД «Про право власності та його захист»; ч. 2 ст. 314 ЦК Республіки Молдова; ч. 2 ст. 39 Закону «Про речове право Естонської Республіки»; ч. 2 ст. 177 ЦК Туркменістану тощо.

13. Синицын С. А. Защита владения и вещных прав в гражданском праве России и Германии : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Науч. рук. Е. А. Суханов. Москва, 2010. 30 с.

14. Постанова ВП ВС у справі № 653/1096/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75296538>.

ЧЕРНЕГА В. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри підприємницького
та корпоративного права
(ДНВЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»)

УДК 347.6

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-1.38>

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ДО РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Статтю присвячено теоретичним та практичним аспектам застосування норм цивільного права до регулювання сімейних відносин в Україні. Розглянуто позиції учених різних юридичних шкіл нашої держави на прикладне значення застосування норм цивільного законодавства до регулювання сімейних відносин. Підтримано доктринальний підхід, за яким норми цивільного права до регулювання сімейних відносин застосовуються не безпосередньо, а субсидіарно. Доведено, що в ч. 1 ст. 8 СК України законодавцеві якнайкраще не перелічувати коло учасників відповідних відносин, а також не диференціювати види відносин, що належать до предмета сімейно-правового регулювання, бо це не відповідає меті аналізованої норми сімейного права. Здійснено порівняльно-аналітичний аналіз положень чинних редакцій частини першої статті 8 Сімейного кодексу України та частини першої статті 9 Цивільного кодексу України. Обґрунтовано недоцільність у статті 8 Сімейного кодексу України вказувати про те, що норми Цивільного кодексу України можуть застосовуватися для регулювання сімейних відносин у випадках, передбачених Сімейним кодексом України, а також у випадках, якщо вони не передбачені Сімейним кодексом України, але за умови, що це не суперечить загальним засадам регулювання сімейних відносин, закріпленим у статті 7 Сімейного кодексу України. Констатовано, що із розвитком сімейного законодавства перелік відсилань до Цивільного кодексу України з об'єктивних обставин було розширено. Акцентовано увагу на тому, що, крім Цивільного кодексу України, до регулювання сімейних відносин у разі

